

Een explosie van zwartsprietdikkopjes

Tekst:
Ruud Costers
Fanatiek vlinderaar
sinds 1990

Sommige natuurbelevissen hebben ooit zó een indruk op je gemaakt dat zij je jaar na jaar voor de geest komen. Een dergelijk beeld brandt zich 1 augustus 1991 in op mijn netvlies wanneer bijna duizend zwartsprietdikkopjes (*Thymelicus lineola*) zich ophouden langs de Tankvallen in het dorp Petten. Met de jaren is de soort sterk in aantal afgenomen, zodat zijn destijds massale aanwezigheid steeds meer tot mijn verbeelding is gaan spreken. Deze ervaring zet ik nu, in een breder perspectief geplaatst, eindelijk eens op papier.

Petten ligt aan de noordpunt van de Hondsbossche en Pettemer zeewering. In de loop van de Tweede Wereldoorlog maakt het dorp deel uit van de Atlantikwall. De bezetter laat in 1943 tussen Petten en Bergen in zigzagvorm een reusachtige tankval graven om bij een eventuele landing de geallieerde tanks te verhinderen om landinwaarts door te stoten. Na het einde van de oorlog zijn aan de westzijde van het dorp met de vrijgekomen grond kunstduinen opgeworpen, maar in de Pettemer volksmond blijven het "Tankvallen". Aan de oostkant ervan liggen de Tankvalbosjes die door een sloot gescheiden zijn van de bebouwing. Het gebied is 2,5 hectare groot. De drie Tankvallen hebben elk een lengte van 200 meter, zijn 60 meter breed en 0,8 meter diep, hebben licht brak water en liggen in zuidzuidoostelijke richting. De vier meter hoge hellingen liggen pal in de westenwinden en 's middags in de volle zon. Rond 1970 is ten westen van de Tankvallen een nieuwe wijk gebouwd.

De noordelijke Tankvalhelling anno 2012, volledig begroeid met rimpelroos en duindoorn.

Begroeiing

Rond 1980 zijn de westelijke Tankvalhellingen deels dicht begroeid met struiken, rimpelroos en duindoorn, naar het oosten naadloos overgaand in een bosje met bomen en andere soorten struiken. Tussen de Tankvallen en de hellingen loopt een soms drassig wandelpad. Het wandelpad en het niet met struiken begroeide deel van de hellingen kennen een weelderige plantengroei met een grote diversiteit. Voor het zwartsprietdikkopje is hier de overweldigend bloeiende luzerne nectarplant nummer één, op afstand gevolgd door rode klaver, vogelwikke, akkerdistel, slan-genkruid en braam.

Massale aanwezigheid in Petten

Het zwartsprietdikkopje is de enige vaste vertegenwoordiger van de familie van de dikkopjes in Petten en naaste omgeving. Andere frequent langs de Tankvallen aanwezige dagvlinders zijn, naast de witjes en de aurelia-soorten, kleine vuurvlieder, bruin blauwtje, icarusblauwtje, argusvlieder, hooibeestje en bruin zandoogje. Tabel 1 toont de waarnemingsdagen met meer dan 100 zwartsprietdikkopjes en de verdeling per noordelijke (NT), middelste (MT) en zuidelijke (ZT) helling. Alle topdagen vallen binnen de periode 1991-1996. Na 1996 ontbreken dagen met meer dan 100 stuks. In 2012 vind ik langs de Tankvallen geen enkel zwartsprietdikkopje meer. Dat de zuidelijke helling in de periode 1991-1996 het meest met struiken begroeid is, blijkt uit de veel lagere aantallen. In Petten is de soort in juli en augustus algemeen aanwezig. De vroegste waarneming is 29 juni (1992) en de laatste 8 september (1991 en 1996). Goed bezette

Ruud Costers

jaar	datum	uur	NT	MT	ZT	totaal
1991	23 juli	19	62	79	13	154
1991	29 juli	19	198	287	40	525
1991	1 aug	19	414	366	145	925
1991	13 aug	19	210	115	33	358
1992	30 juni	15	88	36	6	130
1992	4 juli	19	201	155	34	390
1992	20 juli	19	132	164	50	346
1992	30 juli	17	51	56	3	110
1994	19 juli	11	170	197	9	376
1994	30 juli	16	59	59	3	121
1995	3 aug	13	104	26	4	134
1996	29 juli	12	97	27	9	133

Chris van Swaay

Zwartsprietdikkopje.

vliegplaatsen zijn ook de Zijperdijk, Hazedwardsdijk en Spreuwendijk om het dorp Petten. Zo tel ik op de Spreuwendijk op 25 en 27 juli 1991 over een lengte van 300 meter 111 en 102 stuks en op de Zijperdijk op 5 augustus 1991 over 800 meter 175 stuks.

Aantalveranderingen

De tellingen zijn verricht in de jaren 1990-1992, 1994-1997 en 2003-2012. Tabel 2 toont van deze jaren het maximum aantal per decade (tien dagen). Het jaar 1991 is duidelijk het topjaar, de terugval in de periode 1992-1994 is groot en zet zich 1995-1997 voort. De soort lijkt zich in 2005 te herstellen met uitschieters op de Zijperdijk naar 181 en 143 stuks. De terugval in 2006 is echter sterk en sindsdien blijft de stand onveranderd op dit lage niveau. Volgens de website Vlindernet.nl breidt het zwartsprietdikkopje zich in ons land uit, maar nemen tegelijkertijd de aantallen per vliegplaats af. De Vlinderstichting stelt in een nieuwsbericht van 21 mei 2010 dat de stand gedurende de periode van 1994/1995 tot 2007/2008 met meer dan 75% is afgenomen. De afname in Petten in dezelfde periode is met 90% nog sterker. Opvallend zijn het vroege grote aantal in de derde decade van juni 1992, en ook de grote verschillen tussen de drie piekdecaden van 1991 en 1992. De tweede en derde decade van juli en de eerste decade van augustus hebben elk een aandeel van meer dan 25% van het totaal aantal waarnomen vlinders tussen 1990 en 2012.

Beheersplan

De Gemeente Zijpe geeft in 1994 als stageopdracht het schrijven van een inrichting- en beheersplan. De stagiaire stelt het overwoekeren van de bloeiende planten door grassen, braam, duindoorn en rimpelroos vast en pleit voor een gefaseerd maai-beheer van de hellingen. Het hoofddoel van haar plan is een inrichting ter verbetering van de stand van de zandhagedis en de dagvlindersoorten bruin blauwtje, kleine parelmoervlinder en oranjetipje. Van de eerste drie soorten zijn op dat moment incidentele waarnemingen bekend en het oranjetipje is er nooit waargenomen. Zij hoopt dat het grootste deel van haar plan de instemming krijgt van de Gemeenteraad. Helaas wordt het plan niet uit-

Tabel 2. Aantallen rond Petten (maximum per decade per vliegplaats per onderzocht jaar).

jaar/decade	06-III	07-I	07-II	07-III	08-I	08-II	08-III	09-I	totaal
1990			40	29	2				71
1991			48	525	925	358	57	2	1915
1992	130	390	346	110	40				1016
1994		11	376	121	17				525
1995				3	134	45	2		184
1996			4	123	34	14	1	1	177
1997			37	68	34	20	1		160
2003	7	44	45	?	6	1			103
2004	1	8	97	70	30	2			208
2005		3	181	143	55	0	2		384
2006				46	8				54
2007		32	11	0	1	1			45
2008		9	10	4	3				26
2009		6	41						47
2010		1	15	34	2	4			56
2011		4	31	3	4	2			44
2012		3	0	19	6	2			30
totaal	138	511	1282	1298	1301	449	63	3	5045

gevoerd. Wel zijn de hellingen vanaf 1997 enkele jaren gedeeltelijk gemaaid, waarbij het maaisel is afgevoerd. Hiervan heeft het zwartsprietdikkopje helaas niet kunnen profiteren. De luzerne is dan al bijna verdwenen. De natuurwaarde van het gebied is niet verhoogd en zelfs is de overwoekering van de hellingen niet tot staan gebracht. Na de eeuwwisseling zijn bloeiende wilde planten en foeragerende dagvlinders alleen nog direct naast het smalle wandelpad te vinden.

Ten slotte

De rimpelrozen en duindoorns vormen een ondoordringbaar oerwoud. Er loopt zelfs geen pad doorheen. Mens en zwartsprietdikkopje hebben hier niets meer te zoeken. Het beheersplan is een plan gebleven. De combinatie zwartsprietdikkopje – Pettemer Tankvalhellingen - 1991 blijft memorabel.

Dankzegging

Met dank aan Hans Broekema, medewerker Beheer & Uitvoering van de Gemeente Zijpe, voor de inzage in het beheersplan.

Literatuur

- Glas, P., L.F. van Loom, P. Morsch, J. Seveke (1989). Petten, stiefkind van de zee. Pirola Schoorl.
- Gronert, Rineke (1994). Beheersplan kunstduinen van stagiaire Mariska van der Vliet. Windbreker 69.
- Gronert, Rineke (2000). Fladderen in de wind. Dagvlinders en libellen aan de kust.
- Ten Hallers-van Hees, Liesbeth & Tim Pavlicek-van Beek (1990). Uw tuin vol vlinders. De Vlinderstichting.
- Vliet, Mariska van der 1994. Inrichting- en beheersplan Kunstduinen en Tankvallen Petten.